

2022 m. lapkričio 15 d.

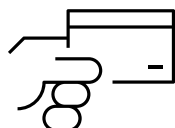
SEB

Lietuvos ekonomikos apžvalga Nr.80

Skersvėjai ekonomikoje kitąmet nesilpnės

Sumažėjusios elektros ir gamtinių dujų kainos biržoje ir Vyriausybės pristatytas 2023 metų biudžetas padėjo sušvelninti susikaupusį verslo ir gyventojų nerimą. Tačiau pagrindinių Lietuvos eksporto rinkų ekonominės prognozės pablogintos, todėl sumažiname ir Lietuvos ekonomikos augimo kitąmet prognozę. Manome, kad metinė infliacija Lietuvoje jau pasiekė piką, tačiau dar iki kitų metų vidurio ji liks didesnė negu 10 procentų. Darbo rinka Lietuvoje ir toliau yra labai stipri, tačiau išlaikome nuomonę, kad nedarbas kitąmet truputį padidės. Europos Centrinis Bankas dar bent du kartus iki kitų metų pirmo ketvirčio pabaigos didins bazinę palūkanų normą. Padidėjusios palūkanų normos kitąmet darys daug didesnę neigiamą įtaką ekonomikai ir nekilnojamojo turto rinkai. Kol vyksta karas Ukrainoje, nepalankių ir mažos tikimybės įvykių tikimybė yra didesnė. Bet norisi priminti, kad pastaraisiais metais Lietuvos verslas, greitai reaguodamas ir galvodamas ne tik apie trumpalaikes problemas, geba sparčiau, negu daugelis tikisi, judėti pirmyn.

Šiandien pasirodė SEB grupės ekonomistų leidinys „Nordic Outlook“, o kartu su juo ir ši 80-oji Lietuvos ekonomikos apžvalga. Palyginti su ankstesne apžvalga, daugelio pagrindinių eksporto partnerių 2023 metų BVP prognozės buvo pablogintos. Pavyzdžiui, euro zonos BVP pokyčio prognozė sumažinta nuo 0,3 proc. augimo iki 0,4 proc. nuosmukio. Dėl to sumažinome ir Lietuvos BVP augimo prognozę nuo 0,5 iki 0,1 procento. Tiesa, kadangi šių metų trečio ketvirčio ekonomikos rodikliai buvo geresni, negu tikėjomis, pagerinome 2022 metų Lietuvos BVP prognozę nuo 1,5 iki 2,2 procento.

Vidaus vartojimas

Mažmeninės prekybos, neįtraukus degalų ir transporto priemonių prekybos, apyvarta lyginamosiomis kainomis trečią ketvirtį sumažėjo 3,4 procento. Tik rugsėjį metinis nuosmukis buvo 2 procentai. Prekyba maistu besiverčiančių mažmenininkų apyvarta per metus krito 4,1 proc., ne maistu – 0,5 procento. Prasčiausiai sekėsi IT ir ryšių technologijų rangos, kultūros ir poilsio prekių pardavėjams. Geriausiai – tekstilės, darbužių ir avalynės pardavėjams.

Ir toliau didžiausią įtaką nuosmukiui daro didesnė negu 20 proc. metinė infliacija šalyje. Toks infliacijos dydis viršija gyventojų pajamų augimo tempą, todėl gyventojų galimybė palaikyti tą patį vartojimo lygį prastėja. Prekybininkams maistu ypač didelę neigiamą įtaką daro daugiau negu 30 proc. per metus padidėjusios maisto kainos. Taip pat šiemet vis dar matome besitęsiančią tendenciją, kai žmonės po pandemijos daugiau išlaidauja pirkdami paslaugas, o ne prekes. Metinis mažmeninės prekybos apyvartos lyginamosiomis kainomis pokytis ir paskutinį ketvirtį liks neigiamas.

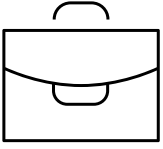
Vartotojų pasitikėjimo rodiklis pastaraisiais mėnesiais smuko, ir tai taip pat rodo, kad gyventojai tampa atsargesni. Tiesa, pokyčiai istoriškai nėra labai dideli, ir Lietuva vis dar yra lyderė Europos Sąjungoje pagal vartotojų lūkesčių rodiklį. Gyventojų lūkesčių nuosmukį turėjo sušvelninti spalio pradžioje Vyriausybės pasiūlytos infliacijos pasekmių mažinimo priemonės ir sprendimai riboti energetikos produktų kainų augimą. Apskritai kol kas naujaisi duomenys rodo, kad gyventojų elgesys rudenį nėra toks atsargus, kokio baiminomės vasarą.

Rugpjūtį ir rugsėjį nustebino mažmeninės automobilių degalų prekybos rezultatai. Automobilių degalų prekyba besiverčiančių įmonių apyvarta lyginamosiomis kainomis

rugsėjį dar buvo 1,5 proc. didesnė negu prieš metus. Atsižvelgiant į tai, kad dyzelino kaina rugsėjį buvo 50 proc., dyzelino – 30 proc. didesnė negu prieš metus, toks paklausos nelankstumas nustebino. Tiesa, kur kas sudėtingiau sekėsi degalų didmeninės prekybos įmonėms. Valstybinės mokesčių inspekcijos duomenimis, deklaruotas dyzelino kiekis per devynis mėnesius mažėjo 6,3 proc. veikiausiai dėl mažiau palankių akcizų Lietuvoje, palyginti su Lenkija.

Pasibaigus pandemijai ir visiems su ja susijusiems ribojimams, internetinės prekybos apimtis šiemet mažėjo. Pavyzdžiui, rugsėjį tokią veiklą vykdančių Lietuvoje registruotų įmonių metinis apyvartos lyginamosiomis kainomis nuosmukis buvo 12,2 procento. Šio sektoriaus apyvartos dalis pastaraisiais mėnesiais sudarė maždaug 8 proc. mažmeninės prekybos, neįtraukus degalų prekybos, rinkos dalį (pandemijos piko metu ji siekė 13 procentų). Tikėtina, kad rinkos dalis artimiausiais ketvirčiais jau nebemažės.

Apgyvandinimo ir maitinimo, kultūros, meno, sporto renginių organizavimo įmonių rezultatai šiemet išlieka daug geresni negu atitinkamais laikotarpiais prieš metus dėl suprantamų pandemijos pabaigos priežasčių. Pavyzdžiui, maitinimo paslaugų įmonių apyvarta lyginamosiomis kainomis rugsėjį buvo 13 proc. didesnė negu prieš metus. Metinis apgyvandinimo įstaigose apsistousių turistų nakvynių skaičiaus pokytis rugsėjį buvo 17 procentų. Tiesa, tik lietuvių nakvynių skaičius buvo 4 proc. didesnis negu prieš metus. Gyventojai toliau nevengė kelionių į užsienį. Lietuvos oro uostų duomenys rodo, kad rugsėjį keleivių, skrendančių užsakomaisiais skrydžiais, aptarnauta 49 proc. daugiau negu prieš metus. Tikėtina, kad ypač kitų metų pradžioje paslaugų vartojimo pokyčiai bus kuklesni dėl didesnių gyventojų išlaidų už šildymą ir elektrą.

Darbo rinka

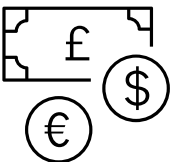
Padėtis darbo rinkoje išlieka labai gera, tačiau išlaikome nuomonę, kad situacija kitąmet jau bus sudėtingesnė dėl lėtesnių ekonomikos apsakų kitąmet. Vidutinis nedarbas sumažės nuo 7,1 proc. praėjusiais metais iki 5,8 proc. šiemet, tačiau 2023 metais padidės iki 6,7 procento. Tai minimalūs prognozių pokyčiai nuo praėjusios Lietuvos makroekonomikos apžvalgos.

Statistikos departamento duomenimis, nedarbas trečią ketvirtį siekė 5,7 proc. ir buvo 1 proc. punkto mažesnis negu prieš metus. Bedarbių buvo 88 tūkstančiai – 11 tūkstančių mažiau negu prieš metus. Ilgalais nedarbas, kai darbo ieškoma ilgiau negu metus, trečią ketvirtį buvo 2,2 proc., o trumpalaikis, kai darbo ieškoma trumpiau negu metus, siekė 3,5 procento. Paskutinį kartą toks mažas nedarbas trečią ketvirtį buvo 2018 metais.

Toliau džiugina didėjantis užimtųjų asmenų skaičius, kuris trečią ketvirtį siekė 1,452 mln. ir buvo 4,7 proc. didesnis negu prieš metus. Paskutinį kartą tiek užimtų žmonių buvo 2007 metų trečią ketvirtį. Tačiau tuomet ir gyventojų Lietuvoje buvo gerokai daugiau. Apskritai 15–64 metų gyventojų užimtumo lygis trečią ketvirtį buvo 75,2 proc., arba didžiausias nepriklausomos Lietuvos istorijoje, ir sparčiai artėja prie Šiaurės šalių lygio. Taip pat tebeaugo ir 55–64 metų gyventojų užimtumas, o tai rodo, kad stipri darbo rinka gali įtraukti visų amžiaus grupių gyventojus.

Registruotas nedarbas, kurį apskaičiuoja Užimtumo tarnyba, rugsėjį buvo 8,1 proc., arba 3,2 proc. punktais mažesnis negu prieš metus. Pastaraisiais mėnesiais naujų registruojamų laisvų darbo vietų skaičius yra mažesnis negu ankstesniais metais, o tai perspėja apie atsargesnius įmonių darbuotojų samdos planus.

Šiemet vis dar stebino ir spartus darbuotojų skaičiaus didėjimas užsienio kapitalo paslaugas verslui teikiančiuose centruose ir IT įmonėse. Teigiamą įtaką plėtrai darė ir kelių IT įmonių, atsikėlusių iš Baltarusijos, plėtra Lietuvoje. Visgi ir šiame sektoriuje kitąmet veikiausiai situacija bus pasyvesnė.

Pajamos

Statistikos departamentas trečio ketvirčio atlyginimų duomenis skelbs tik lapkričio pabaigoje, todėl galima priminti tik antro ketvirčio pokyčius. Antrą ketvirtį vidutinis mėnesio darbo užmokestis prieš mokesčius Lietuvoje buvo 1 781 euras ir per metus padidėjo 13,7 proc., po mokesčių – 1 116 eurų ir per

metus paaugo 12,2 procento. Viešojo sektoriaus darbuotojams alga prieš mokesčius antrą ketvirtį buvo 9,7 proc., privačiame sektoriuje – 13,5 proc. didesnė negu prieš metus. Latvijoje antrą ketvirtį vidutinis darbo užmokestis buvo 8,3 proc., Estijoje –10,1 proc. didesnis negu prieš metus. Visose Baltijos šalyse vidutinis darbo užmokestis augo lėčiau negu vartojimo paslaugų ir prekių kainos, todėl dirbančio asmens perkamoji galia mažėjo. Trečią ketvirtį šis skirtumas tarp vidutinio darbo užmokesčio augimo ir infliacijos buvo dar labiau neigiamas.

Lietuvoje labiausiai alga augo apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veiklos (23,8 proc.), meninės, pramoginės ir poilsio organizavimo veiklos (16,5 proc.), IT (16,5 proc.) bei profesinės ir mokslinės veiklos sektoriuose (16,3 proc.). Lėčiausiai ji didėjo energetikos (3,9 proc.) ir finansų sektoriuose (7,5 proc.).

„Sodros“ duomenys preliminariai rodo, kad trečią ketvirtį metinis vidutinio darbo užmokesčio pokytis buvo tik nedaug mažesnis negu antrą ketvirtį. Algos šiek tiek sparčiau augo Vilniuje negu kituose šalies regionuose.

Akivaizdu, kad stabili padėtis darbo rinkoje buvo palanki metiniam darbo užmokesčio pokyčiui labai nesikeisti. Taip pat aiškiai matoma ir minimalios mėnesio algos (MMA) nuo metų pradžios padidėjimo įtaka. MMA šiemet beveik 14 proc. didesnė negu prieš metus. Pastarasis veiksnys yra viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl algos sparčiau augo tuose sektoriuose, kur darbuotojų gaunančių atlyginimus, beveik atitinkančius minimalią mėnesio algą, dalis yra didesnė (apgyvendinimo ir maitinimo, meninės, pramoginės veiklos).

Įmonių galimybės didinti atlyginimus kitąmet bus mažesnės dėl lėtesnių ekonomikos apsakų. Tačiau tokie sprendimai kaip minimalios mėnesio algos padidinimas kitąmet 15 proc. nuo 730 iki 840 eurų ar valdžios sektoriaus darbuotojų darbo užmokesčio fondo pakėlimas 10 proc. darys gana didelę įtaką vidutinio darbo užmokesčio pokyčiui. Paliekame savo ankstesnę prognozę, kad kitąmet vidutinis darbo užmokestis šalyje didės 8,5 procento. Beje, Latvijoje ir Estijoje minimali mėnesio alga taip pat augs smarkiai – atitinkamai 24 proc. ir 11 procentų.

Mažesnę negu vidutinį darbo užmokestį gaunantiems asmenims teigiamą įtaką kitąmet darys maksimalus neapmokestinamųjų pajamų dydis (NPD). Jis šiemet jau padidėjo nuo 400 iki 540 eurų, o kitąmet sieks 640 eurų.

Vidutinė mėnesio senatvės pensija rugsėjį buvo 484 eurai, arba 17 proc. didesnė negu prieš metus. Tokiam pokyčiui teigiamą įtaką darė Vyriausybės sprendimas papildomai 5 proc. nuo birželio 1 dienos padidinti pensijas. Vasaros pradžioje taip pat buvo padidinta ir nemažai kitų išmokų dydžių (bazinė socialinė išmoka bus padidinta nuo 42 iki 46 eurų, tikslinių kompensacijų bazė didės nuo 126 iki 138 eurų, o valstybės remiamos pajamos augs nuo 129 iki 147 eurų). Kitąmet vėl siūloma papildomai indeksuoti pensijos pokytį, todėl vidutinė senatvės pensija nuo sausio 1 dienos padidės 12 proc., palyginti su dabartiniu dydžiu. Tai tikrai nėra mažai, bet metinis pensijos pokytis bent metų pradžioje liks mažesnis negu infliacija.

Kainos

Metinė infliacija pagal vartotojų kainų indeksą Lietuvoje spalį buvo 23,6 procento. Tai pirmas mėnuo po beveik dvejų metų, kai metinė infliacija buvo mažesnė negu prieš mėnesį. Tiesa, mėnesinė infliacija spalį buvo 1,2 proc., o tai visgi nėra mažas pokytis. Didžiausią įtaką mėnesio infliacijai darė dar smarkiai brangęs maistas, augusios avalynės ir drabužių bei degalų kainos. Infliaciją mažino pigusi šilumos energija dėl sumažinto PVM tarifo bei mazuto kainos įtraukimo į šilumos gamybos savikainą.

Bazinė infliacija siekė 12,2 proc. ir buvo dar didesnė negu ankstesnį mėnesį. Pagal infliacijos dydį Lietuva lenkė Estiją ir Latviją, kuriose metinė infliacija buvo atitinkamai 22,5 ir 21,7 procento. Tikėtina, kad lapkritį metinė infliacija Lietuvoje bus mažesnė negu mėnesį prieš tai, ir drąsiau galėsime sakyti, kad infliacijos pikas buvo pasiektas rugsėjį. Tiesa, tam reikia, kad degalų kainos artimiausiais mėnesiais nedidėtų, o rizika, kad degalų kainos vėl gali šoktelėti aukštyn, artimiausiais mėnesiais, yra didelė.

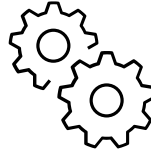
Kadangi rugsėjį ir spalį metinė infliacija buvo didesnė, negu prognozavome rugpjūtį, tenka dar šiek tiek padidinti šių metų vidutinės metinės infliacijos prognozę nuo 17,9 iki 19 procento. Nors nekeičiame prielaidos, kad kitąmet infliacija bus gerokai mažesnė negu šiemet, kitų metų vidutinės infliacijos prognozę pakeliame nuo 6,2 iki 9 procentų, nes vis panašiau, kad infliacija taip greitai kitąmet nemažės.

Jau beveik aišku, kad nuo kitų metų sausio 1 dienos gamtinių dujų kaina buitiniams vartotojams, priklausomai nuo gamtinių dujų suvartojimo, didės nuo 30 iki 40 procentų. Be to, elektros kainos buitiniams vartotojams, kurie nėra pasirinkę nepriklausomo tiekėjo, didės 17 procentų. Aišku, tai gerokai mažiau, negu kainos didėtų bet valstybės subsidijų, tačiau tai vis vien darys teigiamą įtaką infliacijai kitų metų sausį.

Gyventojams ypač sudėtinga dėl maisto kainų infliacijos, kuri spalį pasiekė beveik 34 procentus. Labiausiai pabrango pieno produktai – 49 procentais. Kiek mažiau paaugo aliejų ir riebalų (47 proc.), daržovių (32 proc.), duonos ir grūdinių produktų (35 proc.) kainos. Tikėtina, kad teigiamų gyventojams maisto kainų pokyčių iki metų pabaigoje nebepamatysime, tačiau maisto kainų korekcijos tikimybė kitąmet yra labai reali.

Kaip minėta, toliau su nerimu vertiname degalų kainos perspektyvą. Nuo kitų metų vasario 1 dienos įsigalios draudimas iš Rusijos į Europos Sąjungos šalis įvežti dyzeliną, o tai reiškia, kad dar artimiausius kelis mėnesius įtampa dyzelino rinkoje liks, ir dėl to didmeninė dyzelino kaina liks istoriškai aukšta.

Vienas iš veiksnių, kuris darys neigiamą įtaką infliacijai ir Lietuvoje, ir visoje Europoje, bus tiesiog mažesnės ekonomikos apšukos, kai namų ūkių vartojimas ims mažėti mažindamas ir prekių paklausą. Jau dabar matoma geresnė tiekimo grandinių padėtis, kuri labiausiai susijusi su nurimstančia prekių paklausa Vakarų pasaulyje.

Pramonė

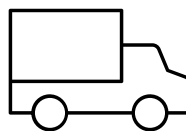
Pramonės gamybos pastaraisiais mėnesiais rezultatai buvo truputį geresni, negu tikėjomės. Tačiau pramonės augimo lėtėjimo tendencija yra akivaizdi, ir labai tikėtina, kad artimiausiais mėnesiais bus atveju, kai metinis pramonės produkcijos lyginamosiomis kainomis pokytis bus neigiamas.

Metinis pramonės produkcijos lyginamosiomis kainomis pokytis rugsėjį buvo 3,1 procento. Tačiau apdirbamosios gamybos, išskyrus rafinuotų naftos produktų gamybą, produkcijos vertė lyginamosiomis kainomis tebuvo 1 proc. didesnė negu prieš metus.

Nors gamyba ir augo, tačiau daugiausiai problemų įmonėms kėlė trečią ketvirtį šoktelėjusios energetikos produktų kainos, dėl kurių daugelio pramonės įmonių pelningumas mažėjo. Permesti pirkėjui padidėjusių energetikos produktų išlaidų taip greitai neturėjo pavykti. Gamintojų kainų indeksai rodo, kad daug lėčiau augo eksportuojamų negu vidaus rinkoje parduotų produktų kainos.

Rugsėjį daugiausiai buvo padidėjusi transporto priemonių, kitų mašinų ir įrangos elektronikos, medienos bei popieriaus gaminių gamyba. Tačiau per metus smuko chemijos produktų gamyba. Chemijos pramonei didžiausią neigiamą įtaką daro dėl sankcijų akcininkui smukusi „Lifosos“ bei dėl aukštų gamtinių dujų kainų kritusi „Achemos“ gamybos apimtis.

Gerai tai, kad bent jau tiekimo grandinių problema šių metų viduryje ėmė silpnėti. Ypač sumažėjo transportavimo konteneriais jūra kaina, kuri jau sugrįžo į 2020 metų pabaigos lygį. Kita vertus, krovinių vežimas kelių transportu trečią ketvirtį vis dar buvo brangesnis negu prieš metus. Tačiau ir įmonių vadovų apklausos rodo, kad jau mažiau negu ankstesniais mėnesiais įmonių atstovų skundžiasi tiekimo nesklandumais. Kita vertus, daugiau vadovų teigia, kad gamyba artimiausiais mėnesiais mažės.

Eksportas

Lietuvos eksportas trečią ketvirtį buvo 42 proc. didesnis negu prieš metus. Lietuviškos kilmės eksportas per metus didėjo 33 proc., reeksportas augo net 56 procentais. Importas dėl augusių energetinių produktų ir žaliavų kainų didėjo 52 procentais. Eksporto ir importo augimui teigiamą įtaką tebedarė didėjusios eksportuojamų ir importuojamų prekių kainos. Eksportuojamų prekių kainos trečią ketvirtį buvo maždaug 20 proc. didesnės,

importuojamų prekių – 35 proc. didesnės negu prieš metus. Atsižvelgiant į kainų augimą, eksporto pokytis toliau viršijo lūkesčius.

Trečią ketvirtį labiausiai nustebino sparčiau negu antrą ketvirtį augęs reeksportas. Manėme, kad Lietuvos įmonės, besiverčiančios reeksportu, stengsis nusigręžti nuo Rusijos ir Baltarusijos, tačiau tai neįvyko. Nors eksportas, neįtraukus mineralinių produktų, į Rusiją rugsėjį sumažėjo 27 proc., tačiau į Baltarusiją jis padidėjo net 115 procentų, o į tokias Rusijos kaimynes kaip Kazachstanas ar Uzbekistanas eksportas augo daugiau negu tris kartus. Tiesa, augo tik keleto prekių grupių eksportas – labiausiai automobilių, jų dalių, kitų mašinų ir įrenginių eksportas. Lietuviškos kilmės prekių eksportas į Rusiją ir Baltarusiją rugsėjį buvo atitinkamai 50 ir 37 proc. mažesnis negu prieš metus. O tai irgi rodo, kad dar nemažai Lietuvos įmonių gamintojų nėra nutraukę savo eksporto į karą pradėjusias ir remiančias šalis.

Priešinga situacija yra su prekių importu iš Rusijos ir Baltarusijos. Vasarą, galiausiai įsigaliojus sankcijoms, nutrūko medienos ir metalo gaminių importas iš šių valstybių, todėl ir importo nuosmukis yra didelis. Rugsėjį importas, neįtraukus mineralinių produktų, iš Baltarusijos buvo 51 proc., iš Rusijos – 62 proc. mažesnis negu prieš metus. Tikėtina, kad pokyčiai paskutinį metų ketvirtį liko panašūs.

Iš lietuviškų prekių 2022 metų trečią ketvirtį sparčiausiai augo pieno, krakmolo, salyklo, pašarų, tabako, medienos, plastiko, elektros, mašinų gaminių ir dalių eksportas. Trečią ketvirtį sunkiau sekėsi alkoholinių gėrimų ir trąšų eksportuotojams. Paskutinį šių metų ketvirtį metinis eksporto pokytis jau bus mažesnis. Apklausa rodo, kad įmonių eksporto užsakymai pastaraisiais mėnesiais švelniai mažėja.

Kadangi šių metų grūdinių kultūrų ir rapsų derlius dešimtadaliu didesnis negu prieš metus, eksportas rugsėjį, spalį taip pat buvo didesnis, palyginti su atitinkamais mėnesiais prieš metus.

Neįgiamų prekybos su Kinija pokyčių per trečią ketvirtį neįvyko. Eksportas truputį padidėjo, palyginti su ankstesniais mėnesiais, tačiau metinis nuosmukis dar buvo didesnis negu 50 procentų. Rugsėjį importas iš Kinijos dar paaugo ir buvo 48 proc. didesnis negu prieš metus.

Iš paslaugų eksportuotojų toliau geriausiai sekėsi finansų, kompiuterių ir informacinių paslaugų sektoriaus įmonėms, prasčiausiai – krova Klaipėdos jūrų uoste ir vežimu geležinkeliais besiverčiančioms įmonėms. Dėl sustojusio baltarusiškų kalio trąšų tranzito, sankcijų Baltarusijai ir Rusijai bei mažėjančios prekybos su šiomis šalimis krovos apimtis Klaipėdos jūrų uoste rugsėjį buvo 16 proc. mažesnė, o geležinkeliais vežta 56 proc. mažiau krovinių. Kita vertus, šiemet labai smarkiai auga oro uostų veiklos apimtis dėl šoktelėjusių keliautojų į užsienį skaičiaus.

Dėl energetinių produktų kainų šuolio ir kitų importuojamų kainų augimo trečią ketvirtį einamosios sąskaitos balanso rezultatas dar suprastėjo. Prognozuojame, kad einamosios sąskaitos deficitas šiemet bus 4,2 proc. BVP.

Kredito rinka

Trečią ketvirtį kredito įstaigos išdavė 32 proc. daugiau paskolų namų ūkiams, tačiau 18 proc. mažiau verslo klientams negu atitinkamą ketvirtį prieš metus. Paskolų namų ūkiams augimą lėmė didesnė negu prieš metus išduotų ir būsto paskolų, ir vartojimo paskolų vertė. Paskolų sumoms teigiamą įtaką darė penktadaliu negu prieš metus didesnė vidutinė būsto sandorio vertė ir panašiai paaugusios vartojimo prekių ir paslaugų kainos.

Įmonėms išduotų naujų paskolų vertė trečią ketvirtį buvo kuklesnė veikiausiai dėl per metus sumažėjusių investicijoms paskolų paklausos. Trumpalaikio finansavimo poreikis ir toliau buvo gana didelis, tačiau panašu, kad daugiau įmonių, atsargiau vertindamos trumpalaikę ekonomikos perspektyvą, nebenori prisiimti didesnės balanso rizikos. Artimiausiais ketvirčiais įmonių investicijos neturėtų didėti, todėl paskolų portfelio pokyčiai labiausiai priklausys nuo trumpalaikio finansavimo paklausos.

Paskolų Lietuvos rezidentams portfelis rugsėjo pabaigoje buvo 20 proc. didesnis negu prieš metus. Vien tik paskolų įmonėms portfelis buvo 28 proc. didesnis negu prieš metus. Metinį pokytį vis dar iškreipia vienkartinis veiksnys – praėjusių metų paskutinį ketvirtį vienos lizingo bendrovės portfelis buvo perkeltas į užsienio banko filialo balansą, o tai padidino paskolų portfelį maždaug 0,5 mlrd. eurų. Atmetus tai, paskolų portfelis verslui per metus padidėjo apie 22 procentus.

Paskolų namų ūkiams portfelio metinis pokytis trečią ketvirtį vėl nekito – jis augo stabiliai 12 proc. metiniu tempu. Paskolų portfelis didėjo panašiai, kiek augo gyventojų pajamos, todėl išduotų paskolų mastą galima laikyti subalansuotu.

Būsto paskolų portfelis per metus taip pat padidėjo 12 proc., o trečią ketvirtį naujų tikrųjų būsto paskolų išduota 23 proc. daugiau negu prieš metus. Per metus būsto kaina padidėjo daugiau negu penktadaliu, todėl toks naujų būsto paskolų vertės padidėjimas reiškia, kad išduotų paskolų skaičius buvo panašus kaip ir prieš metus. Registrų centro duomenys rodo, kad registruotų būsto sandorių skaičius trečią ketvirtį buvo 14 proc. mažesnis negu prieš metus. Tai reiškia, kad būsto sandorių, kai imama paskola, dalis trečią ketvirtį padidėjo.

Paskutinį 2022 metų ketvirtį naujų išduotų būsto paskolų suma bus didesnė negu prieš metus, nepaisant mažesnio prognozuojamo registruotų būsto sandorių skaičiaus. Ir vėl tam svarbiausią įtaką darys didesnė negu prieš metus vidutinė išduotos būsto paskolos vertė. Būsto paskolų rinkai vis dar teigiamą įtaką daro tai, kad šiais metais sudaroma daug naujo būsto notarinių pirkimo sutarčių pagal praėjusiais metais sudarytas preliminarines būsto pirkimo sutartis. Tačiau šiais metais pasirašomų preliminarinių būsto sutarčių yra istoriškai labai nedaug, ir tai aiškiai rodo, kad kitąmet bent jau naujam būstui įsigyti paskolų bus išduota jau gerokai mažiau.

Konkurencija būsto paskolų rinkoje išlieka didelė, tačiau finansuotojų pasiūlymai pastaruoju metu kiek skyrėsi ir

priklausė nuo to, kaip kredito įstaigos greitai atsižvelgia į pasikeitusias finansų rinkos sąlygas. Vidutinė būsto paskolos, kai palūkanos fiksuojamos trumpesniai laikotarpiui negu metai, palūkanų norma rugsėjį jau buvo 3,5 proc. Tai 1,3 proc. punkto daugiau negu prieš metus, o tokio augimo priežastis akivaizdi – padidėjusios tarpbankinės EURIBOR palūkanų normos. Pavyzdžiui, rugsėjį šešių mėnesių trukmės vidutinė EURIBOR palūkanų norma buvo 1,6 proc., trijų mėnesių – 1 procentas. Prieš metus šios palūkanų normos buvo neigiamos. Ketvirtą ketvirtį tarpbankinė EURIBOR palūkanų norma dar didės, todėl kredito įstaigų klientams galutinė skolinimosi kaina dar sparčiai augs.

SEB grupės analitikai prognozuoja, kad bazinių palūkanų („depo-rate“) normos pikas bus 2,75 proc. ir jis bus pasiektas 2023 metų pirmą ketvirtį. Tokios prognozuojamos palūkanų normos yra truputį atsargesnės, negu rodo ateities sandorių kainos.

Lietuvos kredito įstaigose namų ūkių indėlių suma rugsėjo pabaigoje siekė 20,4 mlrd. eurų ir buvo 0,8 mlrd. eurų, arba 4 proc. didesnė negu prieš metus. Įmonių indėlių vertė buvo 9,4 mlrd. eurų, arba 1 proc. didesnė negu prieš metus. Namų ūkių indėlių pokytis trečią ketvirtį buvo mažesnis negu pokytis 2020 ar 2021 metų atitinkamais ketvirčiais, tačiau buvo labai panašus į pokytį 2019 metų trečią ketvirtį. Akivaizdu, kad namų ūkių taupymo norma sumažėjo, palyginti su 2020 ir 2021 metais, ir tai yra viena iš svarbesnių priežasčių, kodėl indėliai šiemet auga kukliau. Tikėtina, kad namų ūkių indėlių pokytis šiemet sieks 3 procentus.

Įmonių pinigines lėšas sąskaitose neauga dėl istoriškai liekančių didelių importuojamų energetikos produktų ir žaliavų kainų. Įdomu ir tai, kad valdžios sektoriaus indėliai kredito įstaigose yra net 25 proc. didesni negu prieš metus, o tai susiję su didesnėmis mokesčių pajamomis ir mažesnėmis, negu planuota, valdžios sektoriaus išlaidomis.

Kadangi Europos Centrinio Banko bazinė palūkanų norma jau siekia 1,75 proc. ir ji dar didės, vis daugiau kredito įstaigų Lietuvoje pradės mokėti gerokai didesnes negu dabar palūkanas už namų ūkių ir įmonių indėlius. Nors palūkanų normos, palyginti su infliacija, nebus didelės, jos darys teigiamą įtaką indėlių pokyčiams kredito įstaigose kitąmet.

Būsto rinka

Aktyvumas būsto rinkoje pastaraisiais mėnesiais buvo mažesnis negu tokiu pat laikotarpiu prieš metus. Registrų centro duomenys rodo, kad spalį butų sandorių skaičius Lietuvoje buvo 13 proc., individualių gyvenamųjų namų – 17 proc. mažesnis negu prieš metus. Vilniuje butų sandorių skaičius spalį buvo 20 proc., Kaune 12 proc., Klaipėdoje 3 proc., Panevėžyje 23 proc. mažesnis, o Šiauliuose – 16 proc. didesnis negu prieš

metus. Būsto sandorių skaičius šių metų antrą pusmetį yra labai panašus į buvusį parduotų būstų skaičių 2018–2019 metais. Akivaizdu, kad gyventojai pasidarė atsargesni būsto rinkoje, o priešasčių tokiam elgesiui netrūksta: prastesni ekonomikos ir pačių namų ūkių finansinės padėties lūkesčiai, didėjančios palūkanų normos, dėl aukštos infliacijos mažėjančios galimybės sutaupyti pradinei įmokai, būsto kainų korekcijos laukimas.

Ir toliau labai prasti yra pirminės būsto rinkos rezultatai didžiuosiuose Lietuvos miestuose. Bendrovės „Inreal“ duomenimis, šių metų spalį Vilniuje sudaryti 182, rugsėjį – vos 45 pirminiai sandoriai rinkoje, kai 2019–2021 metais sostinėje mėnesio butų pardavimo sandorių pirminėje rinkoje vidurkis buvo beveik 500. Tokį nuosmukį lemia ne tik pasiūlos problemos – potencialūs pirkėjai yra gerokai atsargesni, rinkoje vyrauja laukimo nuotaikos. Naujam būstui per metus pabrangus daugiau negu penktadaliu, pirkėjai laukia patrauklesnių kainos pasiūlymų iš nekilnojamojo turto projektų vystymo bendrovių. Tačiau pastarosios irgi labai neskuba skubinti pardavimo.

Paskutiniai du šių metų mėnesiai nebeturėtų stebinti dėl rinkos aktyvumo. Registruotų būsto sandorių skaičius bus artimas 2019 metų sandorių skaičiui. Pirminėje rinkoje lapkritį ir gruodį didesnio negu 200 butų sandorių skaičiaus nesitikime. Kitąmet būsto rinkos aktyvumas turėtų būti gana panašus, tačiau suprantame, kad kol kas yra daugiau neigiamą negu teigiamą įtaką darysiančių rinkos aktyvumui veiksnių.

Statistikos departamentas dar nėra paskelbęs trečio ketvirčio būsto kainų indekso, tačiau metinis būsto kainų pokytis veikiausiai buvo apie 20 proc. (antrą ketvirtį metinis pokytis buvo 22 proc.). Bendrovės „Ober-Haus“ duomenimis, vidutinė parduoto buto kaina Vilniuje rugsėjį buvo 26 proc. didesnė negu prieš metus. Būsto kainos mėnesiniai pokyčiai ir toliau yra teigiami, todėl bent kol kas faktiniai sandorių duomenys nerodo, kad sostinėje būstas pradėjo pigti. Tiesa, skelbimų portale „Aruodas“ vidutinė pateikiama norima butų pardavimo kaina Vilniuje pastaruosius mėnesius mažėja, o tai rodo, kad rinkoje optimizmo mažiau ir daugiau svertų ima įgyti pirkėjai.

Kituose Lietuvos miestuose vidutinė butų kaina per metus padidėjo kukliau: Kaune – 19 proc., Klaipėdoje – 18 proc., Šiauliuose – 17 proc., Panevėžyje – 18 procentų.

Pesimistiškesnės ekonomikos prognozės, augančios palūkanų normos, prastėjantys būsto įperkamumo rodikliai – visa tai turėtų daryti vis didesnę neigiamą įtaką būsto kainų pokyčiams. Ankstesnėje apžvalgoje teigėme, kad yra nemaža tikimybė paskutinį metų ketvirtį išvysti mėnesinius neigiamus būsto kainos pokyčius. Tačiau dabar panašu, kad to pavyks išvengti, ir didesnė tikimybė mėnesinius nuosmukius išvystyti kitų metų pirmą ketvirtį. Vidutinis metinis būsto kainos pokytis šiemet Lietuvoje bus istoriškai didelis – apie 19 procentų. Kitąmet vidutinis metinis būsto kainos pokytis gali būti apie beveik nulinis.

Europos šalyse būsto kainų tendencijos keičiasi nepalankia kainoms linkme. Pokyčių lydere išlieka Švedija. Ten rugsėjį vidutinė butų kaina buvo 6 proc. mažesnė negu prieš metus, o nuo piko vasarį kaina sumažėjo 11 proc. Ir tai dar ne pabaiga. Vokietijoje vidutinė butų kaina taip pat pradėjo mažėti, tačiau rugsėjį metinis pokytis dar buvo teigiamas ir siekė 4 procentus.

Gyventojų lūkesčiai dėl būsto kainų Lietuvoje trečią ketvirtį nemenkai sumažėjo: kad būstas brangs, teigė 57 proc. apklaustųjų, kai antrą ketvirtį tokią nuomonę turėjo 80 proc. respondentų. Tikėtina, kad kuklesnius lūkesčius labiausiai lemia pagausėjusios diskusijos viešojoje erdvėje apie tai, kad būsto rinkai ateinantys metai bus prastesni. Taip pat neigiamą įtaką daro ir didėjančios palūkanų normos bei prastėjančios kitų metų ekonominės prognozės. Tikėtina, kad paskutinį metų ketvirtį gyventojų, galvojančių, kad būstas per vienus metus brangs, bus dar mažiau.

Valdžios politika

Šių metų nacionalinis biudžetas pildosi vis dar greičiau negu planuota. Per devynis 2022 metų mėnesius biudžeto pajamos padidėjo 22,3 procentais. Valstybinė mokesčių inspekcija į valstybės biudžetą pervedė 6,4 proc. daugiau pajamų negu prieš metus. Labiausiai padidėjo pelno mokesčio pajamos. Jos išaugo 34 proc. – iki 1,3 mlrd. eurų. Taip pat labai sparčiai augo gyventojų pajamų mokesčio ir pridėtinės vertės mokesčio pajamos – jos buvo atitinkamai 26 ir 24 proc. didesnės negu prieš metus. Lėčiausiai augo akcizų pajamos – 2 procentais. Šio mokesčio surinkimą stabdė 6,7 proc. per metus sumažėję dyzelino, apmokestinamo akcizu, pardavimai. Tokį nuosmukį labiausiai lėmė metų pradžioje sumažinti akcizai Lenkijoje ir dėl to padidėjęs sunkiojo transporto priemonių degalų pirkimai toje šalyje.

Paskutinį ketvirtį metinis biudžeto pajamų iš mokesčių augimas bus mažesnis dėl lėčiau augančios mažmeninės prekybos apyvartos bei prastesnių kitų sektorių rezultatų.

Kol kas žinomi 2022 metų pirmo pusmečio konsoliduoti valdžios sektoriaus finansų duomenys. Biudžetas pirmą pusmetį buvo perteklinis, o paskutinių keturių ketvirčių perteklius siekė 1 proc. BVP. Latvijoje deficitas buvo 3,6 proc., Estijoje – 0,4 proc.

BVP. Tačiau jau žinome centrinės valdžios biudžeto duomenis, kurie preliminariai rodo, kad trečią ketvirtį konsoliduotos valdžios sektoriaus pajamos viršijo sąnaudas. Tiesa, reikia priminti, kad centrinės valdžios biudžetas sudaromas pinigų, bet ne kaupimo principu. Centrinės valdžios biudžeto perteklius per devynis mėnesius buvo 1,2 mlrd. eurų, kai pernai tuo pačiu metu deficitas siekė 0,3 mlrd. eurų.

Be anksčiau išvardintų priežasčių, lėmusių daug geresnį negu prieš metus biudžeto rezultatą, reikėtų įvardinti ir lėtesnį, negu prognozuota, Europos Sąjungos lėšų investavimą. Šių metų pirmą ketvirtį buvo investuota 0,4 mlrd. eurų iš planuojamų 1,2 mlrd. eurų Europos Sąjungos 2014–2020 m. struktūrinės paramos lėšų.

Centrinės valdžios skola trečio ketvirčio pabaigoje buvo 23,5 mlrd. eurų, arba 0,1 mlrd. eurų mažesnė negu prieš metus. Tačiau reikia paminėti, kad spalį buvo išplatinta 1,2 mlrd. eurų euroobligacijų emisija, todėl šių metų pabaigoje skola bus didesnė negu prieš metus. Sparčiau negu laukta augusios palūkanų normos rinkoje bei padidėjęs rinkos prašomas geopolitinės rizikos priedas lėmė, kad sparčiai pabrango skolinimosi kaina. Pavyzdžiui, dešimčiai metų, išleisdama euroobligacijų emisiją, valstybė pasiskolino už 4,5 proc. palūkanas.

Spalio pradžioje Vyriausybė pristatė pakankamai dosnų gyventojams ir verslui kitų metų biudžetą. Planuojamas 4,9 proc. BVP biudžeto deficitas yra didokas, palyginti su tuo, ką planuoja kitų ES šalių valdžia. Vyriausybė nepasiliko erdvės komfortiškai dar didinti biudžeto deficitą, jeigu to reikės, kitų metų viduryje. Kita vertus parama energetikos produktų kainų šuoliai sumažinti priklauso nuo būsimų kainų rinkoje – jeigu jos bus mažesnės negu įdėta į modelius, biudžetas bus reikšmingai mažesnis. Tačiau, jeigu kainos vėl pajudės nepalankia kryptimi, biudžeto deficitas gali būti dar didesnis. Kadangi kitąmet prognozuojame minimalų ekonomikos augimą Lietuvoje, normalu, kad fiskalinis impulsas (kaip pirminio struktūrinio balanso pokytis) turi būti teigiamas, tačiau jis be didesnių neigiamų pokyčių ekonomikai galėtų būti 1-2 proc. punktais mažesnis negu dabar siūlo Vyriausybė.

1 lentelė.

Pagrindinių Lietuvos ekonominių rodiklių 2022–2024 metais prognozė

Rodiklis	2019 m.	2020 m.	2021 m.	2022 m. (prognozė)	2023 m. (prognozė)	2024 m. (prognozė)
Nominalusis BVP (mlrd. EUR)	48,9	49,8	56,2	67,5	72,6	76,2
Realiojo BVP metinis pokytis (proc.)	4,6	0,0	6,0	2,2	0,1	3,0
Namų ūkių vartojimo išlaidų metinis pokytis (proc.)	2,7	-2,5	8,1	1,0	0,0	3,5
Valdžios sektoriaus vartojimo išlaidų metinis pokytis (proc.)	-0,3	-1,4	0,9	0,6	0,5	0,0
Bendrojo pagrindinio kapitalo formavimas (proc.)	6,6	-0,2	7,8	3,5	4,0	5,0
Prekių ir paslaugų eksportas (proc.)	10,1	0,4	17,0	6,7	-1,5	4,0
Prekių ir paslaugų importas (proc.)	6,0	-4,5	19,9	6,8	-0,7	4,6
Vidutinė metinė infliacija, apskaičiuota pagal SVKI ¹ (proc.)	2,2	1,1	4,6	19,0	9,0	2,0
Vidutinis nedarbo lygis (proc.)	6,3	8,5	7,1	5,8	6,7	6,7
Užimtųjų skaičiaus pokytis (proc.)	0,3	-1,5	0,8	3,7	-0,9	0,0
Vidutinio bruto darbo užmokesčio ² pokytis (be IĮ, proc.)	8,8	10,1	10,5	12,5	8,5	6,5
Valdžios sektoriaus balansas (proc. BVP)	0,5	-7,0	-1,0	-1,2	-4,2	-1,8
Valdžios sektoriaus skola (proc. BVP)	35,8	46,3	43,7	37,8	41,0	40,2

1. Suderintas vartotojų kainų indeksas.

2. Vidutinis darbo užmokestis prieš mokesčius, neįtraukiant individualių įmonių.

2 lentelė.

Kiti svarbūs Lietuvos makroekonominiai ir finansiniai rodikliai

Rodiklis	2017 m.	2018 m.	2019 m.	2020 m.	2021 m.	2022 m.
Mažmeninės prekybos, išskyrus transporto priemonių prekybą, metinis pokytis (proc.)	4,4	6,5	5,3	2,8	12,7	2,5 (I-III ketv.)
Pramonės produkcijos, išskyrus naftos produktus, metinis pokytis (proc.)	6,9	5,6	3,1	-1,3	19,4	13,9 (I-III ketv.)
Statybos darbų metinis pokytis (proc.)	9,2	13,7	8,3	-1,7	5,2	3,3 (sausis–rugpjūtis)
Materialinių investicijų metinis pokytis (proc.)	5,3	4,8	8,4	-2,1	7,8	5,1 (II ketv.)
Pramonės pasitikėjimo rodiklis (punktai)	-9	-6	-9	-10	-1	-13 (spalis)
Vartotojų pasitikėjimo rodiklis (punktai)	-3	-1	1	-3	-3	-15 (spalis)
Nakvynių Lietuvoje skaičiaus metinis pokytis (proc.)	5,3	9,9	10,6	-44,9	12,3	17,3 (rugsėjis)
Prekių eksporto metinis pokytis (proc.)	16,8	7,0	4,8	-3,2	20,5	32,6 (I-III ketv.)
Lietuviškos kilmės eksportas	15,4	10,2	3,0	-4,5	25,9	32,1 (I-III ketv.)
Reeksportas	18,9	2,5	7,6	-1,1	12,7	33,3 (I-III ketv.)
Prekių importo metinis pokytis (proc.)	15,3	8,5	3,3	-8,7	29,5	44,5 (I-III ketv.)
Einamosios sąskaitos balansas (proc. BVP, 4 ketvirčiai)	0,5	0,3	3,5	7,3	1,1	-2,9 (I pusm.)
Tiesioginės užsienio investicijos (proc. BVP)	38,7	37,3	42,3	48,1	48,3	46,4 (II ketv.)
Darbo našumo metinis pokytis (proc.)	7,4	2,1	3,9	6,1	3,1	-4,6 (II ketv.)
Būsto kainų indekso metinis pokytis (proc.)	9,0	7,3	6,8	7,3	16,1	22,1 (II ketv.)
Pasikartojančių sandorių būsto kainų indekso metinis pokytis (proc.)	10,9	5,4	7,0	7,4	13,6	19,8 (rugsėjis)
Vienetinių darbo sąnaudų metinis pokytis (proc.)	4,3	5,2	6,3	4,9	7,2	16,2 (II ketv.)
Metinė infliacija pagal VKI ¹ laikotarpio pabaigoje (proc.)	3,9	1,9	2,7	0,2	10,6	22,1 (rugsėjis)
Kitų PF] ² paskolų rezidentams, išskyrus PF] ² , metinis pokytis (proc.)	1,9	5,7	2,7	-2,7	16,8	19,8 (rugsėjis)
Rezidentų, išskyrus PF] ² , indėlių kitose PF] ² metinis pokytis (proc.)	6,7	12,4	11,9	28,3	7,7	5,4 (rugsėjis)
Vidutinė naujų būsto paskolų palūkanų norma ³ (proc.)	1,80	1,96	2,28	2,15	1,99	3,4 (rugsėjis)

1. Vartotojų kainų indeksas.

2. Pinigų finansų įstaiga.

3. Pradinis palūkanų normos fiksavimo laikotarpis iki 1 metų.

3 lentelė.

Kitų valstybių BVP pokyčių 2022–2024 metais prognozė (proc.)

Rodiklis	2020 m.	2021 m.	2022 m. (prognozė)	2023 m. (prognozė)	2024 m. (prognozė)
Latvija	-2,2	4,1	1,5	1,1	3,5
Estija	-0,6	8,0	0,6	0,3	3,5
Euro zona	-6,1	5,3	3,2	-0,4	2,1
Švedija	-2,2	5,1	2,9	-1,5	1,3
Norvegija	-0,7	3,9	2,1	0,8	1,9
Jungtinė Karalystė	-11,0	7,5	3,0	-1,0	1,1
JAV	-2,8	5,9	1,8	0,1	1,5
Kinija	2,3	8,1	3,5	5,3	5,0